

הדף היומי

עלון יומי ללומדי הדף היומי יו"ל ע"י מדרשית הדף היומי פ"ח"

מסכת מכות - דף טו

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

עיונים על הדף

התראת ספק

כמבואר בדברי הגמ' נחלקו רי"ח ור"ל האם התראת ספק, התראה. או לאו התראה. היינו, כדי לחייב אדם בעונשים חייבים להיות עדים אמנים והתראה, "התראת ספק" העדים לא יודעים בשעה שהם מתרים האם באמת החוטא יעבור על העבירה או לא. האם התראה כזו מוגדרת כלפי הלכות התראה, כהתראה שניתן לחייבו כאשר עבר על הלאו, או שלא מוגדר כהתראה.

בשיעורי הגרש"ר (אות ח"ט) הביא שיש להסתפק בהתראת ספק שאינה התראה, האם החסרון בדבר כיון שמוגדר האדם שעבר על החטא בלא התראה ולכן לא ניתן לחייבו, ודומה הוא למזיד בלא התראה, או שחסר בשורה ההזדה, כיון שאין העדים יודעים בבירור שהוא יעבור על העבירה, ולשון ההתראה שיאמר אף על פי כן עובר, א"כ כאשר אין ידיעה ברורה שהוא יעבור על החטא חסר בדרך העבירה. והנפק"מ תהיה ב"חבר" שכמבואר חבר אין צריך התראה כיון שהוא יודע את ההלכה, ואם ההגדרה מחמת שחסר בידיעה א"כ חסר בדרך העבירה אף חבר יהיה פטור, אם נאמר שחסר בדין התראה, הרי שניתן לחייב חבר כיון שאצלו לא שייך חסרון בהתראה, אבל אם חסר בעבירה אף לגבי חסר בעבירה. ומביא מהתוספות בהלכות עדות (תחילת סי' לד) אדם שעבר על לאו של התראת ספק נפסל לעדות, שלא גרע מעבר על לאו ולא התרו בו, ולא נחשב כלאו שאין בו מלקות. מבואר בדברי התוספים שהחסרון לא נמדד בגוף העבירה אלא בהלכות התראה בלבד, ולכן כאשר עבר עבירה של התראת ספק אין סיבה שלא לפסול את החוטא מעדות שהרי נקרא הוא עד חסם.

האם יש סיבה לחשוש בכל פעם (התראת ספק?)

לגבי התראת ספק שאלו תוס' (ד"ה במתא) מדוע יהיה מלקות באדם שנטל האם על הבנים במצוות שילוח הקן, הרי תמיד יוכל לבסוף לשלוח את האם ולא יוגדר שנטל את האם והבנים, וא"כ יש כאן התראת ספק ולא יהיה חייב במלקות. כעין הדברים הקשו תוס' בהמשך דבריהם לגבי נזיר שהיה שותה יין ומבואר שלוקה על כל אחת ואחת, ומדוע לוקה ואין לחוש להתראת ספק שהרי יכול להישאל על נזירותו ואינו נזיר ואין לו ללקות.

עוד שאלו תוס' בגיטין (ג, א ד"ה ואפקיענהו) איך יש חיוב מיתה לאשת איש שזינתה הרי יש כאן התראת ספק, דאם לא כן נזיר שיהיה שותה יין או מטמא מתים אמאי לוקה דאם אמרו לו אל תשתה אל תשתה חייב על כל אחת ואחת (מ"ד דף מ"ב, א) והוא התראת ספק היא שמא ישאל על נזירותו. (והביא הגרש"ר בשם הרע"א בד"ה בגיטין ובתוס' למשניות שבת, א אות פט, מדוע דנו דווקא למ"ד התראת ספק לא שמיה התראה, והרי אף למ"ד התראת ספק שמיה התראה הרי בפועל אין הלקותו שהרי אם ישאל התברר למפרע שאינו חייב מלקות. וביאר ע"פ הגרש"ר בשע"י ב, ט לפי גדר הדברים במכאן להבא ולמפרע, שהרי חכם עוקר את הנדר למפרע, אך גדר הדבר שעתה הותר האיסור של אטומל, אבל זה לא אומר שעד עתה היה מותר, אלא באמת היה איסור, א"כ כל זמן שלא נשאל באותה עת היה איסור ומלקות שיקבל הם בדין, ואף אם ישאל אח"כ זה לא אומר שלא היה מנוע לו מלקות, שהרי באותה שעה היה באיסורו, רק אם נשאל קודם המלקות, כאן יש לומר שחכם עוקר נדר מקצתו ולא נזיר וכו', ולכן תוס' ביאר רק להתראת ספק לאו שמיה התראה, הרי אין כאן דבר ברור, אולם למ"ד התראת ספק שמיה התראה, אם נשאל לפני המלקות באמת לא היה לוקה, ואם נשאל לאחר שיקבל מלקות מחמת יסוד הדין שמוכח ולהבא ולמפרע, עולה שבשעה שיקבל עמד באיסורו ואין לחוש לכך. וד"ק.)

היכן יש התראת ספק בנשבע שיאכל את הכזר היום ולא אכל.

הביאו בגמ' מחלוקת רי"ח ור"ל מדוע אין מלקות לאדם שנשבע שיאכל כזר זה היום ולא אכלה, לדעת ר"ל משום שזה התראת ספק, לדעת רי"ח משום שזה לאו שאין בו מעשה. לדעת ר"ל שהנושא מחמת התראת ספק, אמר הגרש"ר (שיעורים תכ"ב) שיש לחקור מתי עובר על האיסור, האם ברגע האחרון של היום שנמצא ששוב לא יאכל באותה עת עבר על שבוטתו, או שיש כאן איסור שנמשך כל היום מרגע דיבורו ואילך. ותמה הגרש"ר שאם יש כאן ב' צדדים הנזכרים, הרי שכלל לא מובן מה הקשר לנידון של החטויא בהתראת ספק, הרי אם אנו דנים שיש כאן איסור שנמשך מרגע דיבורו עד שיסתיים היום, הרי יש כאן התראה כדת וכדין, כמו בכל איסור שעובר במעט זמן, כל אכילה של איסור בכדי אכילת פרס וכו' וא"כ ההתראה אינה של ספק היא התראה רגילה. ואם האיסור הוא רגע אחד קודם סיום היום, אין כאן התראה בכלל, שהרי בשעה שאמר אין שום קשר להתרות שהרי אין כאן מעשה עבירה, כמו שיתרה במאן דהוא ביום רביעי על איסור שבת. אלא מבואר שיש צד שלישי, מיד הוא עובר על שבוטתו במה שאינו אוכל עתה, כל לבסוף התברר שלא אכל, היינו כיון שעבר היום ולא אכל נמצא שכל רגע ורגע מהיום שנמנע ולא אכל היה גורם לביטול שבוטתו, וא"כ מובן שיש כאן התראה בעת מעשה העבירה ויש כאן התראת ספק היות ותלוי ועומד עד שעה

אחרונה שביום לדעת אם באמת אכל או לא. הביא עוד הגרש"ר בשם הקובה"ע ביבמות, שבאמת צריך להתרות בו בסוף היום בכל רגע ורגע עד שיצא מכלל ספק, שבדאי יש כאן התראה ברגע של זמן העבירה אבל היות ולא יודע באיזה רגע זה היה יש כאן התראת ספק, ודומה להכה ב' אנשים שאחד מהם הוא אביו ולא ידוע מי הוא. (ועי' בגרש"ר ש"ס חידושים לכתובות לט, בקוב"ש שבועות אות ב, קה"י שבועות ג.)

אמר רבה בר בר חנה בשם רי"ח, על אף שלפי כללי הלאוים "לאו הניתק לעשה" היינו שניתן לתקנו ע"י עשה, אין בו מלקות מ"מ כאשר ניתן לקיים את העשה עוד קודם ללאו, יש מלקות. **ששאלו את רי"ח** אם אמר הלכה זו, אמר שלא אמר (מחמת שחזר בו). **ואמר רבה** שלשון שבועה שאמר רי"ח דין זה **ויש לכך ראיה מפסוק ומשנה**, מצוות עשה לשלח טמא מן המחנה, ואח"כ כתוב לאו לנכנס טמא למחנה, **ומבואר במשנה** שלוקה על טומאה. **מבאר הנמ'** שרי"ח חזר בו משום שהיה קשה לו דין "אונס גישה" היינו אדם שאנס אשה מחוייב מן הדין לישא אותה, אם גירש והוא ישראל חייב להחזירה, אם כהן לוקה ומשולם, **החייב** לשאת אשה זו מבואר עוד קודם הלאו, **וא"כ היה צריך להתחייב מלקות** אף בישראל שהעשה לפני הלאו, מכאן חזר בו רי"ח.

דוחה עולא, שבהכרח הדין האמור באונס הוא לניתוק הלאו, שאל"כ לא היתה צריכה התורה לכתוב חיוב נישואין באונס, והיה ללמוד ממוציא שם רע **בק"ו**, שהרי מוציא שם רע לא עשה למורה אמרה תורה "ולו תהיה לאשה" כ"ש באונס. **ואם לא צריך את הפסוק לשורש החיוב נישואין**, יש ללמוד שאם גירש מחזירה. **דוחה הנמ'**, שאין ללמוד כדברי עולא ק"ו ממוציא שם רע היות ויש בו חומרה שהוא לוקה וגם משלם. **רצו לומר** שיש ללמוד חיוב נישואין מאונס בק"ו, אונס שאינו לוקה ומשלם חיוב לשאת כ"ש מוציא שם רע שלוקה ומשלם, א"כ הפסוק האמור במוציא שם רע מיותר, **ונלמד** אותו לאונס, ואינו צריך לשורש החיוב ונלמד שאם גירש חייב להחזיר ואין בו מלקות. **דוחה הנמ'**, שאין ללמוד בק"ו כיון שבאונס יש בו מעשה. **מבאר הנמ'**, שאין צורך בפסוק במוציא שם רע על חיוב נישואין שהרי כבר נשאה לאשה, **וא"כ נלמד** את הייתור לצורך אונס, ואם לא לשורש החיוב, נלמד למגורש שיחזיר. **וא"כ שואלת הנמ'**, אם לא צריך את הפסוק לשורש חיוב הנישואין במוציא שם רע שהרי כבר נשאה, נלמד לאופן שיגירשה שהיה חייב להחזירה, ולא יהיה בו מלקות שהרי לאו הניתק לעשה. **מבאר הנמ'** שבאמת כך הוא הענין, ולומדים אונס ממוציא שם רע. **דוחה הנמ'** שלא ניתן ללמוד אונס מחייב רע, שהרי במוציא שם רע לא עשה מעשה.

אלא ביאר רבא, האיסור לגרש אנוסתו מוגדר לניתק לעשה משום שכל ימיו אסור לו לשלחה, ומצווה תמיד להחזירה. **וכן ביאר רבין** בשם רי"ח.

שאל ר"פ את רבא, לאו שיש עשה שקודם לו, אינו דומה ללאו של חסימת שור בדישו (המקור לכל המלקות באיסור לאו), וא"כ מדוע לוקים עליו. **ביאר רבא**, האם בגלל שנאמר אצלו אף עשה זה סיבה להוריד את המלקות. אבל שונה הדבר מלאו הניתק לעשה, שכל עניינו של העשה לנתק את הלאו, ולתקנו.

לדעת רי"ח "לאו הניתק לעשה" מתי העשה יתקן את הלאו כדי שהעובר לא ילקה, **לדעת רי"ח** "בטלו ולא בטלו" היינו, רק כאשר בטלה האפשרות לקיים את העשה יש בדין מלקות. **לדעת ר"ל**, קיימו ולא קיימו" מיד כאשר עבר את הלאו יש לו חיוב מלקות, ואם קיימם את העשה יוכל לפטור את עצמו מלאו. **ממילא** דברי רבא מבוארים בשיטת רי"ח, שהרי אם קיימו ולא קיימו, מיד שיגירשה אם לא מקיימם יתחייב מלקות, **ולדעת רי"ח** שבטלו ולא בטלו כל עוד יוכל להחזירה לא יהיה לו מלקות. **רי"ח ור"ל** נחלקו בלשון הברייתא "כל מצות לא תעשה שיש בה קום עשה, קיים עשה שבה פטור, ביטל עשה שבה חייב. **ורי"ח** צריך לומר ביטל ולא ביטל, **לפי ר"ל** צריך לומר קיים ולא קיים. ויורש המחלוקת תלוי האם התראת ספק מוגדרת כהתראה, **לדעת רי"ח** מוגדרת כהתראה ולכן ההתראה שהתרו בו בשעה שעבר על הלאו יכולה להועיל ולהמתין לצד שיבטל ולא יוכל לקיים את העשה. **ולדעת ר"ל**, התראת ספק לא מועילה בתור התראה, נמצא שבלאו הניתן לתיקון ע"י מצות עשה לא יהיה שייך התראה שהרי אנו מסופקים אם קיימם את העשה, **לכך ביאר ר"ל** שיש כאן התראה ואין המלקות תלוים בעשיית העשה או לא, ויש התראה ודאית על הלאו, ואם יקיים את העשה, נוצר לו פטור של מלקות.

רי"ח ור"ל נחלקו בהתראת ספק באדם שנשבע שיאכל כזר זה היום, ולא אכל, לדברי שניהם אין מלקות, **לדעת ר"ל** משום שזו התראת ספק, **לדעת רי"ח** משום שזה לאו שאין בו מעשה. **ונחלקו בדברי רבי יהודה**, לגבי נותר אמרה תורה איסור נותר, ואם נותר יש מצוות שריפה, אמר רבי יהודה לחדש שאין לוקים על נותר. **רי"ח נלמד** שאין מלקות מחמת שהתורה אמרה עשה אחר הלאו, אבל אם לא היה עשה למרות שיש כאן התראת ספק שהרי יתכן ויאכל במשך הלילה ולא יהיה נותר, א"כ מוכח שהתראת ספק היא התראה. **ולדעת ר"ל**, אם לא היה עשה היה לוקה, למרות שזה לאו שאין בו מעשה. **ואמנם** היה לו לר"ל ללמוד מכאן כרי"ח לגבי התראת ספק, אבל למד כברייתא אחרת בדעת רבי יהודה שהתראת ספק מוגדרת כהתראה, הרי א"כ בבית אביהם שפסקו מי מהם אביו, **לדעת רבנן** לוקה בין אם הכה בהו אחר זה א"כ בבית אחת, **לדעת רבי יהודה** אם הכה בבית אחת לוקה, אם בזה אחר זה אינו לוקה כיון שיש כאן התראת ספק. וכך סבר ר"ל. **ואמנם לרי"ח** היה לו ללמוד לאו שאין בו מעשה לוקים עליו כדברי ר"ל, **אבל למד כדברי רב אידי בר אבין** שאמר בשם רב מערס, בשם רבי יצחק בשם רי"ח בשם רבי יהודה שאמר בשם ריה"ג, שלוקים על לאו שיש בו מעשה, ואין לוקים על לאו שאין בו מעשה למעט נשבע, מימר (ממיר קדושת בהמה על בהמה אחרת), ומקלל חברו בשם. א"כ יש סתירה בדברי רבי יהודה לגבי לאו שאין בו מעשה אם לוקים או לא. **לדברי ר"ל**, ב' תנאים בשיטת רבי יהודה. **לדברי רי"ח**, אחד בשמו ואחד בשם רב.